

УДК 342.922

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.17>

Сергій Олександрович Шатрава,

*доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
науково-дослідна лабораторія з проблем
досудового розслідування (завідувач);*

 <https://orcid.org/0000-0002-7072-961X>,
e-mail: sergshatrava@gmail.com;

Олена В'ячеславівна Джафарова,

*доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра поліцейської діяльності та публічного адміністрування
(завідувач);*

 <https://orcid.org/0000-0003-4201-0218>,
e-mail: olenadzhafarova@gmail.com;

Денис Євгенійович Денищук,

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
науково-дослідна лабораторія з проблем
досудового розслідування (науковий співробітник);*

 <https://orcid.org/0000-0002-0285-8831>,
e-mail: denischukd@gmail.com;

Олена Валеріївна Погорілець,

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
науково-дослідна лабораторія з проблем
досудового розслідування (науковий співробітник);*

 <https://orcid.org/0000-0003-4739-4441>,
e-mail: helenapogorilets@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ СТАТТІ 301 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У межах наукової статті доведено, що заборона, як і декриміналізація порнографії, – резонансна соціальна тема. Окрім виконання ролі морально-етичної складової суспільного життя, вона виступає важелем на міжнародній політичній арені, а також зачіпає деякі питання фінансових доходів і надходження податків. Законодавством ЄС порнографія в цілому розцінюється як явище, що не становить соціальної або морально-етичної небезпеки. У межах наукової праці обґрунтовано перегляд кримінального законодавства щодо проблематики порнографії з урахуванням основних тенденцій прогресивного правового розвитку держави та суспільства. Розглянуто сучасні

ініціативи громадських організацій в Україні щодо декриміналізації статей Кримінального кодексу України, які стосуються порнографії. Запропоновано власні рекомендації, зокрема щодо внесення змін до ч. 1 ст. 302 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: декриміналізація, заборона, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів, утримання місць розпусти і зводництво.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Сьогодні ст. 301 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлює кримінальну відповідальність за виготовлення і збут порнографічних предметів, увезення таких предметів на територію України та їх розповсюдження. Водночас варто наголосити, що відносини, регулювання й охорону яких передбачено цією статтею, осучаснюються. Ставлення суспільства в розвинених європейських країнах до них змінюється. Отже, на перегляд та вдосконалення заслуговують і відповідні національні законодавчі норми.

Слід зауважити, що в більшості країн світу виготовлення та розповсюдження порнографії на побутовому рівні, а саме в особистих некорисливих мотивах, не є суспільно небезпечним. Очевидно, кримінальна відповідальність за такі дії має бути виключена, а права осіб, яких було засуджено за подібні кримінальні правопорушення, відновлено¹.

Стан дослідження проблеми

Науковим підґрунтям для дослідження питань, пов'язаних із декриміналізацією відповідальності за «ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів»², стали праці В. Варфоломєєва, М. Войчишена, Н. Волкова, О. Ємця, В. Іващенко, С. Книженко, І. Лубенець, Я. Найдьона, О. Рябчинської та ін.

Емпіричною основою для написання наукового дослідження послугували напрацювання неурядової організації «Офіс ефективного регулювання» (далі – BRDO) щодо декриміналізації порнографії в Україні. BRDO було сформовано відповідні законотвірчі пропозиції

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів малолітнім і неповнолітнім, та вдосконалення інших положень статті 301» : від 29.08.2023 № 35д9/1-2023/187970 // База даних (БД) «Законодавство України» // Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1949692> (дата звернення: 17.10.2023).

² Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» // ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.10.2023).

(далі – Законопроект). Для обговорення відповідний текст було представлено Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, Міністерству юстиції України, Міністерству внутрішніх справ України. BRDO зазначено, що на підтримку відповідних законопроектів ініціатив виступили 93 підписанти (з яких 23 є організаціями, а інші – фізичними особами). Окремо зміст пропозицій BRDO викладено у вигляді презентації на сайті цієї організації. Матеріали, розміщені BRDO в інтернеті, відбивають перебіг відповідних напрацювань цієї організації щодо вдосконалення змісту ст. 301 КК України, а також пропозиції BRDO про виключення ст. 302 з КК України.

Мета і завдання дослідження

Отже, *мета* цієї статті – з'ясувати обґрунтованість і доцільність змін до ст. 301 КК України, а також провести аналіз підстав для виключення ст. 302 з КК України. Для її досягнення необхідно вирішити такі *завдання*: по-перше, визначити, що саме є порнографією і чи справді вона має негативний вплив на суспільство; по-друге, дослідити, яким чином зараз унормовані проблеми дитячої порнографії в Україні.

Наукова новизна дослідження

У межах наукової праці обґрунтовується перегляд кримінального законодавства щодо проблематики порнографії з урахуванням основних тенденцій прогресивного правового розвитку держави та суспільства.

Виклад основного матеріалу

Розгляд окресленого питання доцільно почати зі згадування електронної петиції «Про легалізацію еротики та порно на території України» № 22/146438-еп, оприлюднену на вебсайті офіційного інтернет-представництва Президента України 4 липня 2022 року громадянином Т. М. Сіромським¹. Петиція набрала 25 589 голосів (з 25 000 необхідних для розгляду) та хронологічно передувала нормотворчим ініціативам BRDO (ця організація також згадує про цю петицію, але не пояснює, чи існував інший зв'язок, окрім хронологічного, між нею та ініціативами BRDO).

Розглядаючи цю петицію, Президент України «звернувся до Прем'єр-міністра України Д. Шмигала з проханням доручити опрацювати згідно з компетенцією порушене в електронній петиції питання та поінформувати про результати розгляду автора

¹ Про легалізацію еротики та порно на території України : електронна петиція від 04.07.2022 № 22/146438-еп // Електронні петиції : офіц. сайт. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/146438> (дата звернення: 17.10.2023).

звернення»¹. Відповідь Прем'єр-міністра України автору звернення на сайті Президента України не оприлюднена. Отже, розглянути викладену в ній аргументацію ми не можемо.

У той же час у відповіді Президента України наголошено на тому, що: «...правові основи захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль, встановлені Законом України “Про захист суспільної моралі” (далі – Закон), за яким змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення (частина перша статті 5). Законом забороняється виробництво та обіг у будь-якій формі предметів та продукції порнографічного характеру. Критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер, встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері культури (частина перша статті 2). ... Відповідно до Закону Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту суспільної моралі й обігу продукції і видовищних заходів сексуального характеру, координує і контролює діяльність міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади у цій сфері (частина друга статті 16)»².

Із викладеного зрозуміло, що негативний вплив порнографії на суспільну мораль на законодавчому рівні обґрунтовано і встановлено Законом України «Про захист суспільної моралі». А формування додаткових підзаконних правових норм для унормування належних практичних дій виконавчої влади віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері культури. При цьому переадресування Президентом України означеного в петиції питання до органу гілки влади, яка не має впливу на його змістовне вирішення, вочевидь певним чином характеризує відповідне ставлення влади до проблеми.

У будь-якому разі приблизно через пів року після подій, пов'язаних із відповіддю на петицію, Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 року № 1296-IV втратив чинність на

¹ Відповідь Президента України на електронну петицію «Про легалізацію еротики та порно на території України» від 04.07.2022 № 22/146438-еп // Електронні петиції : сайт. 02.09.2022. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/146438> (дата звернення: 17.10.2023).

² Там само.

підставі Закону України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX¹. Ця подія, на наш погляд, суттєво змінює чинне правове, а також смислове (понятійне) поле, певним чином виключаючи з нього правові основи боротьби з порнографією.

Новий Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX, на відміну від Закону України «Про захист суспільної моралі», не містить визначення терміна «порнографія» і ніяк не характеризує це явище. Його зміст виключно констатує, зокрема, таку вимогу в п. 6 ч. 1 ст. 36 «Обмеження щодо змісту інформації»: на території України в медіа та на платформах спільного доступу до відео забороняється поширювати порнографічні матеріали, а також матеріали, що заохочують сексуальну експлуатацію та насильство над дітьми, демонструють статеві відносини дітей, використовують образ дітей (візуальний запис образу дітей) у видовищних заходах сексуального чи еротичного характеру². Ця правова норма майже в тому самому формулюванні ще декілька разів повторюється й в інших статтях Закону.

Констатований нами факт спонукає нас до розгляду двох проблемних питань: 1) що саме є порнографією та чи справді вона має негативний вплив на суспільство; 2) яким чином зараз унормовані проблеми дитячої порнографії в Україні.

Почнемо з другого питання як найпростішого. Так, доволі нещодавно згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» від 18 лютого 2021 року № 1256-IX³ КК України було доповнено статтями 301-1 «Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження»; а також 301-2 «Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи».

¹ Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15> (дата звернення: 17.10.2023). Втратив чинність.

² Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20> (дата звернення: 17.10.2023).

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції) : Закон України від 18.02.2021 № 1256-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20> (дата звернення: 17.10.2023).

Порівнюючи самі лише назви перелічених норм зі ст. 301 КК України «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», стає зрозумілим, що законодавець повністю виокремив дитячу порнографію з усього її іншого різноманіття, цілком перекривши всі негативні дії, які можуть відбуватись у цій сфері, новими статтями КК України 301-1 та 301-2.

Досліджуючи протидію дитячій порнографії у країнах Європейського Союзу, С. Денисов та М. Гарига-Грихон [1] наголошують на недостатньому науковому дослідженні окресленої проблематики. Водночас наводять доволі змістовний перелік нормативно-правових актів, документів і задокументованих міжнародних ініціатив з урегулювання цього питання. До них належать, наприклад: Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року; Стокгольмська декларація та Програма дій Першого Всесвітнього конгресу проти комерційної сексуальної експлуатації дітей (1996); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії від 1 січня 2000 року; Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року (ETS № 185); Глобальні зобов'язання Йокогами (2001); Рамкове рішення Ради ЄС 2004/68/ЮВС від 22 грудня 2003 року про боротьбу з сексуальною експлуатацією дітей і дитячою порнографією; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року; Декларація Ріо та Заклик до дій щодо запобігання та викорінення сексуальної експлуатації дітей та підлітків (2008); Директива 2011/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо боротьби з сексуальним насиллям та сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією від 13 грудня 2011 року (замінила Рамкове рішення Ради ЄС 2004/68/ЮВС) тощо.

Враховуючи викладене, маємо констатувати, що боротьба з дитячою порнографією, запобігання їй та переслідування її створення й розповсюдження є усвідомленим міжнародним європейським трендом, до якого всеціло залучена й Україна. Окреслений напрям робіт має розвинені міжнародно-правові основи і зараз належно унормований у національному законодавстві (передусім статтями 301-1 та 301-2 КК України), зокрема і на термінологічному рівні. Водночас, попри те, що дитяча порнографія може розцінюватись як різновид всієї порнографічної продукції, ми змушені наголосити, що нормотворчі ініціативи BRDO жодним чином не пересікаються з проблемою дитячої порнографії (про що, до речі, наголосував і сам BRDO).

Відокремивши таким чином проблему дитячої порнографії від заборони порнографічної продукції в цілому, можемо перейти до вивчення визначення поняття «порнографія». Пошук відповідного

терміна в базі даних «Законодавство України»¹ видає посилання виключно на вже згаданий нами раніше Закон України «Про захист суспільної моралі», який втратив чинність. Чинний КК України не містить визначення терміна «порнографія». Такий стан справ, безумовно, створює термінологічну проблему, яка потребує найскорішого вирішення, причому саме на законодавчому, а не на підзаконному рівні.

Матеріали Законопроекту BRDO пропонують власне визначення терміна «порнографія». Порівнюючи його зі змістом аналогічного терміна Закону України «Про захист суспільної моралі», BRDO стверджує, що «поточне визначення посилається на абстрактні поняття і є нефункціональним»². Вочевидь презентаційні матеріали BRDO не враховують втрату чинності Закону України «Про захист суспільної моралі». Крім того, й визначення, наведене BRDO у презентаційних матеріалах, відрізняється від такого в порівняльній таблиці запропонованого BRDO Законопроекту³. Отже, спробуємо самостійно розглянути зміст актуалізованих термінів більш детально.

Так, ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі» визначала, що: «...порнографія – вульгарно-натуралістична, цинічна, непристойна фіксація статевих актів, самоцінна, спеціальна демонстрація геніталій, антиетичних сцен статевого акту, сексуальних збочень, зарисовок з натури, які не відповідають моральним критеріям, ображають честь і гідність людини, спонукаючи негідні інстинкти; ... продукція порнографічного характеру – будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, в тому числі реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, змістом яких є детальне зображення анатомічних чи фізіологічних деталей сексуальних дій чи які містять інформацію порнографічного характеру»⁴.

Законопроект BRDO пропонує розуміти так: «порнографія – будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації,

¹ Пошук у назвах термінів (порнографія) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/?term?find=1&text=порнографія> (дата звернення: 17.10.2023).

² Громадські організації спільно виступили за декриміналізацію порнографії в Україні // BRDO : сайт. 25.10.2022. URL: <https://brdo.com.ua/news/gromadski-organizatsiyi-spilno-vystupyly-za-dekryminalizatsiyu-pornografiyi-v-ukrayini/> (дата звернення: 17.10.2023).

³ Там само.

⁴ Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15> (дата звернення: 17.10.2023). Втратив чинність.

змістом яких є зображення особи у реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі або задіяння у реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів в сексуальних цілях»¹.

Порівнюючи наведені визначення, маємо визнати, що Законопроект BRDO зміг істотно компактніше поєднати в собі обидва терміни попереднього Закону України «Про захист суспільної моралі». Також подане визначення дійсно не містить оціночних суджень або жодного негативного забарвлення.

Проте, чи вірним є такий підхід? Адже відомо, що прояви сексуальності можуть мати дуже широкий діапазон. Із цього приводу варто згадати відому роботу З. Фрейда «Три нариси з теорії сексуальності», видану ще в 1905 році. Сутність цього дослідження можна звести до того, що сексуальний потяг не має жорстких зв'язків ані із сексуальним об'єктом, ані із сексуальною ціллю (метою). Відсутність жорсткого зв'язку спричиняє появу безлічі варіантів задоволення базового для людини сексуального потягу.

Зауважимо, що деякі з цих варіантів вочевидь потенційно можуть бути суспільно неприйнятні. Отже, їх необхідно відокремити від інших, щоб уся сексуальність (а в нашому випадку порнографічна продукція) не мала негативного суспільного значення. Законопроект BRDO саме і робить таку спробу. З цією метою BRDO пропонує введення терміна «екстремальна порнографія», тобто «порнографія, яка містить зображення насильницьких дій, статевих актів з твариною (зоофілія) або з тілом померлої людини (некрофілія)»².

Не можна не помітити, що запропоноване визначення також доволі близьке до поглядів уже згаданого З. Фрейда. Проте наскільки методологічно правильним і доцільним видається будувати юридичні конструкції, базуючись при цьому на відомостях та підходах з абсолютно іншої галузі знань? Такий підхід вочевидь створює певні ризики. Логічним вирішенням виявленої невідповідності буде спроба скористатися правовими напрацюваннями інших розвинених держав. До речі, BRDO саме за цим принципом і буде свою аргументацію.

У презентаційних матеріалах до Законопроекту BRDO наголошує, що в ЄС немає спеціальних правил щодо виробництва порнографії; створення й обіг порнографічних матеріалів некриміналізовані в

¹ Громадські організації спільно виступили за декриміналізацію порнографії в Україні // BRDO : сайт. 25.10.2022. URL: <https://brdo.com.ua/news/gromadski-organizatsiyi-spilno-vystupyly-za-dekryminalizatsiyu-pornografiyi-v-ukrayini/> (дата звернення: 17.10.2023).

² Там само.

більшості країн Європи; України немає серед підписантів Міжнародної конвенції про запобігання обороту порнографічних видань та торгівлі ними (попри це, українські суди посилаються на неї)¹.

Вже згадані вище С. Денисов та М. Гарига-Грихно так характеризують особливості законодавства різних країн щодо порнографії: «...відмінності полягають в оцінці порнографії як соціально-правового явища. Деякі держави (Угорщина, Данія, Німеччина, Швеція, Польща, Нідерланди) допускають можливість легального обігу порнографії в “допустимих”... межах... Саме такий підхід позиціонується як оптимальний у ЄС. У визнанні того, що карається тільки дитяча порнографія і що порнографія поширюється серед дітей (Австрія, Естонія, Данія), а також поділі порнографічної продукції (у контексті кримінальної відповідальності за її поширення) на дві категорії: відносно допустимі (“звичайна порнографія”) і абсолютно неприйнятні (“кваліфікована порнографія”). Останнє включає дитячу порнографію, а також зображення насильницьких і збочених сексуальних актів. Кримінальне законодавство Німеччини, Чехії, Фінляндії, Латвії базується на цій примітці» [1].

Отже, наведені відомості підтверджують дані, викладені BRDO у презентаційних матеріалах та порівняльній таблиці, а запропонований цією організацією підхід до вживання обмежень щодо порнографії відповідає міжнародним тенденціям та практикам.

Проте для додаткової перевірки викладеного ми скористались допомогою штучного інтелекту (далі – ШІ) GPT-3.5, враховуючи при цьому наявні обмеження – GPT-3.5 оперує даними, актуальними на вересень 2021 року.

На прохання перерахувати держави ЄС (із визначенням нормативно-правових актів), у яких порнографія повністю заборонена (що включає: виробництво, ввезення, зберігання, транспортування, розповсюдження тощо), ШІ повідомив: «На момент моїх останніх відомостей у вересні 2021 року порнографія не повністю заборонена в жодній з країн Європейського Союзу. Проте кожна країна може мати свої власні правила та обмеження щодо порнографії. Зазвичай у законодавстві країни ЄС є такі основні обмеження:

– вікові обмеження: порнографічний контент може бути доступним лише для осіб, які досягли певного віку. Цей вік може варіюватися в різних країнах, але відповідає фактично 18 або 21 року;

¹ Громадські організації спільно виступили за декриміналізацію порнографії в Україні // BRDO : сайт. 25.10.2022. URL: <https://brdo.com.ua/news/gromadski-organizatsiyi-spilno-vystupyly-za-dekryminalizatsiyu-pornografiyi-v-ukrayini/> (дата звернення: 17.10.2023).

– заборона дитячої порнографії: кожна країна має закони, що суворо забороняють виробництво, поширення, транспортування та зберігання дитячої порнографії. Ці заходи приймаються для захисту неповнолітніх;

– регулювання реклами: країни ЄС можуть мати обмеження щодо реклами порнографії, особливо там, де вона може бути доступна дітям;

– захист неповнолітніх: країни традиційно проводять заходи, аби забезпечити, щоб порнографічний контент не був доступний неповнолітнім. Це може включати контроль віку при купівлі або перегляді порнографії в Інтернеті»¹.

Розуміючи недосконалість і обмеження GPT-3.5 (зараз ШІ здатний відтворювати скоріше загальні наукові тренди, ніж здійснювати поглиблений професійний аналіз), маємо наголосити, що серед держав – членів ЄС все ж є країни, в яких повністю заборонена порнографічна продукція. Наприклад, BRDO називає такою країною Литву. Проте цей випадок свідчить саме про окремих поодинокий виняток із загальних тенденцій, а його існування, скоріше, підтверджує загальний тренд, ніж спростовує його.

Водночас нам варто навести декілька доволі відомих прикладів реакції суспільства й посадових осіб на спробу окремих європейських урядів або політичних сил ввести обмеження щодо порнографічної продукції.

Перший випадок описано, наприклад, у газеті «День». Так, «...А. Квасьневський наклав вето на ухвалений парламентом “анти-порнографічний” законопроект. У разі схвалення президентом він був би найсуворішим у Європі законом, який передбачав би повну заборону продукувати й поширювати порнографічні матеріали, зокрема й м'яку продукцію цього жанру... Квасьневський пояснив своє рішення тим, що запровадження такого законопроекту рівнозначно цензурі, якій було покладено край 1989 року, й обмеженню свободи людини» [2].

Про інший випадок ідеться в газеті «Закон і бізнес» – одному з найстаріших в Україні видань правової спрямованості. За даними видання, у грудні 2014 року був ухвалений нормативно-правовий документ, що істотно обмежував виробництво й розповсюдження порно в Сполученому Королівстві, що викликало відповідну акцію протесту. Учасники маніфестації творчо підійшли до справи й влаштували імітацію «забороненого процесу» просто перед вікнами Парламенту. Учасники акції пояснили журналістам, що річ не в тому, що їм тепер буде складніше реалізовувати свій інтерес до «жорсткого порно» (адже насправді заборона стосувалась тільки продукції,

¹ GPT-3.5. URL: <https://chat.openai.com/> (дата звернення: 17.10.2023).

виробленої у Великій Британії, а на фільми, вироблені в інших країнах, вона не поширювалася. Тобто фактично для споживачів такого контенту змінилося не так вже і багато). Справа передусім була в тому, що заборони відбулися без належної громадської дискусії. При цьому зауважимо, що уведені нормативні новації безпосередньо вплинули на матеріальні доходи лише невеликої кількості громадян (наприклад, власників окремих вебресурсів) [3].

Останній приклад, який варто навести, стосується нещодавніх подій в Угорщині. Так, інтернет-платформа Hromadske 15 червня 2021 року повідомила, що: «Угорські законодавці ухвалили закон, який забороняє ділитися з неповнолітніми будь-яким вмістом, який зображує або пропагує гомосексуальні стосунки або зміну статі» [4]. Наголосимо, що в рамках подібної постановки питання порнографії вже не є центральною проблемою, а може розглядатись виключно як її складова. «Правозахисники називали це черговими спробами влади обмежити права ЛГБТ+-угорців... Після оголошення нового законопроекту громадська організація Budapest Pride, яка об'єднує ЛГБТ+-активістів Угорщини, порівняла його із законом про «гей-пропаганду», який діє в Росії з 2013 року» [4]. Зауважимо, що реалізована законотворча ініціатива Угорщини дуже несхвально була сприйнята ЄС, який, враховуючи потреби ЛГБТ+-активістів Угорщини, навіть обговорював можливості застосування політичного тиску або санкцій.

Отже, проблема унормування порнографії гостро впливає як на зовнішню політику сучасних держав, так і на їхнє внутрішнє суспільне життя. Що ж до суспільних настроїв в Україні, то мабуть їх доволі переконливо демонструє результат петиції П. О. Байової «Заборона порнографічних сайтів та будь-яких інших джерел даного типу (ігри, фото, тексти, реклама)» від 6 вересня 2019 року № 22/072490-еп. Ця петиція збрала 95 голосів із 25 000, необхідних для початку процедури її розгляду Президентом України¹.

Висновки

Підсумовуючи все викладене, маємо наголосити на таких висновках. Заборона, як і декриміналізація порнографії, – резонансна соціальна тема. Окрім виконання ролі морально-етичної складової суспільного життя, вона виступає важелем на міжнародній політичній арені, а також зачіпає деякі питання фінансових доходів і надходження податків. Законодавством ЄС порнографія в цілому розцінюється як явище, що не становить соціальної або морально-етичної

¹ Заборона порнографічних сайтів та будь-яких інших джерел даного типу (ігри, фото, тексти, реклама) : електронна петиція від 06.09.2019 № 22/072490-еп // Електронні петиції : офіц. сайт. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/72490> (дата звернення: 17.10.2023).

небезпеки. На цьому тлі цілковита заборона порнографії в Україні є пережитком старої правової системи СРСР і є абсолютно нетиповою для сучасних розвинених держав, зокрема держав – членів ЄС. З втратою чинності Закону України «Про захист суспільної моралі» можна стверджувати, що правове обґрунтування повної заборони порнографії в Україні зараз також втрачено. Логічним продовженням окреслених правових змін виступає перегляд кримінального законодавства щодо проблематики порнографії. У цьому контексті запропонований BRDO Законопроект видається доцільною законотворчою ініціативою, яка враховує основні тенденції прогресивного правового розвитку.

Слід також зауважити, що ст. 302 КК України «Створення або утримання місць розпусти і звідництво» містить чотири частини. Частина 1 та 2 безпосередньо встановлюють відповідальність за створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти, а частини 3 та 4 встановлюють відповідальність за ті самі дії із залученням неповнолітнього та малолітньої особи.

Інформаційні матеріали до ініціативного Законопроекту BRDO стверджують, що відсутність нормативного визначення поняття «розпуста» і «місце розпусти» утворює умови, за яких кримінальна відповідальність може поширюватись на організаторів вечірок, власників готелів, нічних клубів або створювачів порнографічних матеріалів. Виходячи з цього, BRDO пропонує виключити з КК України ст. 302 в цілому. Наведений BRDO аргумент дійсно є переконливим. Проте він не враховує ризиків щодо таких злочинів і правопорушень, як-от: сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України); зайняття проституцією (ст. 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Крім того, у разі виключення з КК України ст. 302 будуть втрачені також і її частини 3 та 4, що може знизити захищеність неповнолітніх та малолітніх осіб.

Враховуючи все викладене, нам видається доцільним внести зміни до змісту ч. 1 ст. 302 КК України, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 302. Організація діяльності місць для надання оплачуваних сексуальних послуг та заняття проституцією

1. Організація і одержання винагороди від діяльності місць для очного надання оплачуваних сексуальних послуг за заняття проституцією – ...».

Список бібліографічних посилань: 1. Денисов С., Гарига-Грихно М. Протидія дитячій порнографії у країнах Європейського Союзу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 28 (1). С. 87–98. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.07>. 2. Сирук Н. Порнографія в Польщі: заборонити, дозволити? // *День* : сайт. 31.03.2000. URL: <https://day.kyiv.ua/article/panorama-dnya/pornohrafiya-v-polshchizaboronyty-dozvolty> (дата звернення: 17.10.2023). 3. Кобзев А. А.

Консерватори позбавили підданих її величності порочних радощів. Усупереч ліберальним ініціативам Ради ЄС // Закон і Бізнес : сайт. 06.06–12.06.2015. URL: https://zib.com.ua/ua/print/116640-britaniya_ta_es_ne_podilili_porno_v_interneti.html (дата звернення: 17.10.2023). 4. Коломієць В. В Угорщині ухвалили закон про заборону «гей-пропаганди» у школах. Опозиція блокувала голосування // Hromadske : сайт. 15.06.2021. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-ugorshini-uhvaliti-zakon-pro-zaboronu-gej-propagandi-u-shkolah-opoziciya-blokuvala-golosuvannya> (дата звернення: 17.10.2023).

Надійшла до редколегії 22.10.2023

Прийнята до опублікування 10.11.2023

Shatrava S. O., Dzhafarova O. V., Denyshchuk D. Ye., Pohorilets O. V.
Directions for the development of the criminal procedure science

The article proves that prohibition, as well as the decriminalisation of pornography, is a resonant social issue. In addition to playing the role of a moral and ethical component of public life, it acts as a lever in the international political arena, and also touches upon some matters of financial income and tax revenue. EU legislation generally regards pornography as a phenomenon that does not pose a social or moral and ethical danger. It is noted that with the expiry of the Law of Ukraine “On Protection of Public Morality”, the legal justification for a complete ban on pornography in Ukraine has also been lost. The logical continuation of the above legal changes is the revision of criminal legislation on pornography with due regard to the main trends of progressive legal development.

The analysis of the information materials to the BRDO’s initiative draft law stipulates that the absence of a regulatory definition of “debauchery” and “place of debauchery” creates conditions under which criminal liability may be imposed on party organisers, hotel and nightclub owners or creators of pornographic materials. Based on this, the BRDO proposes to exclude Article 302 from the Criminal Code of Ukraine as a whole. The BRDO’s argument is indeed convincing. However, it does not take into account the risks of such crimes and offences as: pimping or involvement of a person in prostitution (Article 303 of the Criminal Code of Ukraine); prostitution (Article 181-1 of the Code of Administrative Offences of Ukraine). In addition, if Article 302 is removed from the Criminal Code of Ukraine, its parts 3 and 4 will also be lost, which may reduce the protection of minors and young persons.

In view of the above, we believe that it would be appropriate to amend the content of part 1 of Article 302 of the Criminal Code of Ukraine as follows:

“Article 302. Organisation of activities for places to provide paid sexual services and engage in prostitution

1. Organisation and receipt of remuneration from the activities of places for the face-to-face provision of paid sexual services and prostitution – ...”.

Key words: decriminalisation, prohibition, production, sale and distribution of pornographic items, running debauchery places and pimping.

